

معرفی معیارهای شناسایی درختان مادری بلوط (مطالعه موردی: جنگل‌های پلدختر استان لرستان)

پورهاشمی مهدی*

بخش تحقیقات جنگل، موسسه تحقیقات جنگل‌ها و مراتع کشور، سازمان تحقیقات، آموزش و ترویج کشاورزی، تهران، ایران.

*pourhashemi@rifr-ac.ir

تاریخ دریافت: ۱۳۹۸/۰۱/۲۰، تاریخ بررسی مجدد: ۱۳۹۸/۰۲/۱۰، تاریخ پذیرش: ۱۳۹۸/۰۳/۱۹

چکیده

تکثیر از طریق بذر از سرفصل‌های مهم دانش جنگل‌شناسی است. تولید بذر در بلوط‌ها به علت مصرف آن توسط حیوانات و انسان از اهمیت بیشتری برخوردار است. جنگل‌های زاگرس واقع در امتداد سلسله جبال زاگرس در غرب و جنوب ایران پوشیده از گونه‌های مختلف بلوط است و بلوط ایرانی (*Quercus brantii* Lindl.) گونه غالب این جنگل‌ها محسوب می‌شود. از آنجایی که توان تولید بذر پایه‌های مختلف بلوط به دلیل تفاوت در ساختار ژنتیکی و سایر عوامل تأثیرگذار از قبیل رویشگاه و اقلیم متفاوت است، شناسایی درختان مادری با قدرت بذردهی زیاد از اهمیت زیادی برخوردار است. در این پژوهش، ۳۰ اصله بلوط ایرانی در بخشی از جنگل‌های پلدختر استان لرستان انتخاب شد و به مدت ۴ سال (۱۳۹۳-۱۳۹۶) با استفاده از روش شمارش تاجی، تولید بذر آن‌ها مطالعه شد. برای درختان نمونه، ویژگی‌های سالم بودن تنه و تاج، بالغ بودن، تک‌پایه بودن، دارا بودن حداقل قطر برابر سینه ۱۵ سانتی‌متر و عدم هم‌پوشانی تاج درختان مجاور مورد توجه قرار گرفت و متغیرهای کمی آن‌ها اندازه‌گیری شد. برای شناسایی درختان مادری از دو معیار استفاده شد که عبارت بودند از درختانی که هر ساله تولید بذر داشتند و میانگین تولید بذر آن‌ها بیشتر از میانگین تولید بذر توده جنگلی بود. نتایج نشان داد که میانگین تعداد بذر در درختان تحت مطالعه در طی ۴ سال ۴۷۶/۶ است و کمترین و بیشترین بذر تولید شده به ترتیب صفر و ۵۶۹۶ بود. همچنین، فقط یک درخت ویژگی‌های درخت مادری را داشت و به عنوان درخت مادری شناسایی شد. نتایج این پژوهش نشان داد که حتی با پایش ۳ سال تولید بذر در درختان بلوط ایرانی می‌توان با دقت قابل قبولی درختان مادری را شناسایی کرد. در این مقاله درختان مادری بلوط ایرانی در بخشی از جنگل‌های استان لرستان شناسایی شدند.

کلمات کلیدی: استان لرستان، بلوط ایرانی، تولید بذر، جنگل‌های زاگرس، درخت مادری.

مقدمه

نگاه کلی، این جنگل‌ها به دو گروه جنگل‌های پیوسته و جنگل‌های منفصل تقسیم می‌شوند. جنگل‌های پیوسته زاگرس از شمال غرب ایران و از منطقه پردانان شهرستان

جنگل‌های زاگرس گستره وسیعی را در غرب و جنوب کشور پهناور ایران شامل می‌شوند که به استناد منابع موجود، سطح آنها بین ۵ تا ۶ میلیون هکتار برآورد می‌شود. در یک

جنگل‌ها انتشار دارند. در حال حاضر اغلب پایه‌های بلوط جنگل‌های زاگرس به‌طور غیرجنسی (رویشی) و با استفاده از تولید جست (Sprout) تکثیر می‌شوند (فتاحی ۱۳۷۳؛ جزیره‌ای و ابراهیمی رستاقی ۱۳۸۲؛ Sagheb Talebi et al. 2014). بنابراین سیمای عمومی این جنگل‌های متشکل از پایه‌های شاخه‌زاد بلوط است که در برخی مناطق می‌توان پایه‌های دانه‌زادی که توسط بذر تکثیر می‌شوند را نیز مشاهده کرد.

تولید بذر از موضوعات جدی در توده‌های جنگلی است. اهمیت این موضوع در جنگل‌های بلوط دوچندان است، زیرا بذر هم منبع اصلی تکثیر جنسی این درختان محسوب می‌شود و هم منبع غذایی مهمی برای حیوانات جنگلی از قبیل سنجاب است (Ostfeld et al. 1996; McShea & Healy 2002; Greenberg & Warburton 2007). به‌عبارت دیگر، حیات برخی از وحوش به‌طور مستقیم به بود و نبود بذر بلوط بستگی دارد. طبیعی است که جمعیت این دسته از حیوانات نیز به‌طور مستقیم بر جمعیت حیواناتی که از آن‌ها تغذیه می‌کنند، اثرگذار است. بنابراین، تولید بذر در بلوط‌ها به‌طور مستقیم و غیرمستقیم بر پویایی جمعیتی عمده حیوانات جنگل تأثیرگذار است. این اهمیت باعث شده که تولید بذر در گونه‌های مختلف بلوط از گذشته به‌نسبت دور همواره در پژوهش‌های مختلفی به‌ویژه در علم جنگل‌شناسی و اکولوژی حیات وحش بررسی شده است. در داخل کشور نیز طی یک دهه گذشته برخی از پژوهش‌ها بر این موضوع متمرکز شده‌اند (قربانی ۱۳۸۴؛ پناهی و همکاران ۱۳۸۸؛ پروانه و همکاران ۱۳۹۰؛ پناهی و پورهاشمی ۱۳۹۲؛ پورهاشمی و همکاران ۱۳۹۰، ۱۳۹۱، ۱۳۹۴، ۱۳۹۷). اما در مقایسه با پژوهش‌های خارجی بسیار محدود هستند. در فرایند تولید بذر درختان بلوط عناصر مهمی وجود دارند که از جمله آن‌ها می‌توان به مکانیسم گل‌دهی و تولید بذر، عوامل مؤثر بر تولید بذر مانند اقلیم و

پیرانشهر در استان آذربایجان غربی آغاز شده و در امتداد سلسله جبال زاگرس به سمت جنوب گسترش پیدا می‌کنند. این جنگل‌ها پس از گذر از استان‌های کردستان، کرمانشاه، لرستان، چهارمحال و بختیاری، ایلام، خوزستان و کهگیلویه و بویراحمد، در نزدیکی فسا در استان فارس خاتمه می‌یابند. جنگل‌های منفصل زاگرس نیز شامل توده‌ها و لکه‌های جداافتاده‌ای مانند توده جنگلی شازند اراک و توده جنگلی گیان همدان هستند که سطح قابل ملاحظه‌ای ندارند و در گذشته دور به جنگل‌های زاگرس متصل بوده‌اند (جزیره‌ای و ابراهیمی رستاقی ۱۳۸۲؛ Sagheb Talebi et al. 2014).

زاگرس مهد گونه‌های متنوع جنگلی است، اما نام این جنگل‌ها با بلوط (*Quercus*) که گونه درختی غالب است، عجین می‌باشد. گونه‌های مختلف بلوط در سرتاسر جنگل‌های زاگرس پراکنش دارند و تنوع قابل ملاحظه‌ای از آن‌ها در زاگرس شمالی (به‌طور عمده استان‌های آذربایجان غربی و کردستان) قابل مشاهده است (جوانشیر ۱۳۴۹، ۱۳۵۰؛ ثابتی ۱۳۸۷). با حرکت از زاگرس شمالی به سمت زاگرس جنوبی، از تنوع بلوط‌ها کاسته می‌شود (فتاحی ۱۳۷۳؛ جزیره‌ای و ابراهیمی رستاقی ۱۳۸۲؛ Sagheb Talebi et al. 2014). در بین گونه‌های متنوع بلوط، بلوط ایرانی یا برودار (*Q. brantii* Lindl.) بیشترین سطح پراکنش را در زاگرس دارد، به‌طوری‌که در سرتاسر این جنگل‌ها در دامنه‌ها و ارتفاع‌های مختلف از سطح دریا پراکنش دارد. علاوه بر بلوط، سایر گونه‌های جنگلی همانند بنه یا پسته وحشی (*Pistacia atlantica*)، انواع بادام‌ها (*Amgdalus spp.*)، انواع زالزالک‌ها (*Crataegus spp.*)، انواع گلابی‌ها (*Amygdalus spp.*) و همچنین گونه‌های درختچه‌ای و بوته‌ای از قبیل شن یا پلاخور (*Daphne mucronata*) از عناصر سازنده این جنگل‌ها هستند که حسب نیازهای اکولوژیک خود، در نقاط مختلف این

اولین معیاری که برای شناسایی درختان مادری بلوط پیشنهاد شد، سیمای ظاهری یا ریختار درخت بود (Sharp 1958). از این نظر، درختان بلوط سالم و بدون نقص که دارای تاج متقارن بوده و در اشکوب فوقانی جنگل قرار دارند، جزو درختان مادری محسوب می‌شوند. در حدود یک دهه بعد، Sharp و Sprague پیشنهاد کردند که بهتر است برای شناسایی درختان مادری بلوط، تولید بذر درختان هرساله بررسی شود و این کار در بازه زمانی طولانی تکرار شود (Sharp & Sprague 1967). Johnson بیان کرد که این بازه حداقل باید ۵ سال باشد (Johnson 1994). در پژوهش دیگری نیز مشخص شد که در بازه زمانی ۳ ساله، بسیاری از درختان مادری بلوط به‌خوبی قابل شناسایی هستند (Healy et al. 1999).

با توجه به ضرورت موضوع و عدم وجود پژوهش‌های جامع در این زمینه، در پژوهش پیش‌رو سعی شد با ارزیابی توان تولید بذر درختان بلوط ایرانی در بخشی از جنگل‌های شهرستان پلدختر استان لرستان، درختان مادری شناسایی شوند. از آنجایی‌که این درختان از نظر ساختار ژنتیکی قابل توجه هستند، شناسایی آن‌ها اولین گام برای حفاظت از این درختان و همچنین بذرگیری با هدف جنگل‌کاری خواهد بود. هدف جنگل‌کاری برخوردار خواهد داشت.

مواد و روش‌ها

تعداد دندانه‌ها ۷ تا ۱۴ جفت، دم‌برگ به‌طول یک تا دو سانتی‌متر، خزان برگ‌ها در زمستان، تعداد پرچم‌های گل چهار تا پنج عدد، دانه تخم‌مرغی درشت با میانگین طول سه و میانگین قطر ۳/۶ سانتی‌متر، پیاله دارای فلس‌های برافراشته، پهن و محکم، فلس‌ها ضخیم، سخت، پهن و بلند (ثابتی ۱۳۸۷) (شکل ۱).

منطقه مورد مطالعه

رویشگاه، نوسان‌های بین پایه‌ای و سالانه تولید بذر و همچنین سلامت و کیفیت بذر اشاره کرد. چون تولید بذر گام اول در تجدید حیات جنسی به‌شمار می‌آید، موضوعات مرتبط با آن همواره از اهمیت خاصی در جنگل برخوردار هستند. یکی از مهم‌ترین مباحث در فرایند تولید بذر درختان بلوط، نحوه شناسایی درختان مادری یا به‌اصطلاح درختان خوب‌بذرده (Good acorn producer) است. در حال حاضر برای شناسایی درختان مادری بلوط در برنامه‌های جنگل، معیار مشخصی وجود ندارد، اما با استفاده از برخی ویژگی‌های خاص درخت می‌توان این درختان را شناسایی کرد. آنچه مسلم است این است که توان تولید بذر در درختان در درجه اول به ویژگی‌های ژنتیکی درخت مرتبط است. به‌عبارت دیگر، ساختار ژنتیکی درخت نقش اساسی را در تولید بذر دارد (Beck 1993; Sork et al. 1993). در واقع، ویژگی‌های کمی درخت مانند قطر برابر سینه و سطح تاج با اثرپذیری از ژنتیک درخت می‌توانند معیارهایی باشند که بازگوکننده توان تولید بذر درخت هستند. از این نظر، تلاش جنگل‌بانان در راستای شناخت این ویژگی‌ها و استفاده از آن‌ها به‌عنوان معیارهای شناسایی درختان مادری بوده است. این تلاش از زمان آغاز اولین پژوهش‌ها در این زمینه انجام شده و با گذشت زمان به تناسب پیشرفت علم جنگل‌شناسی، این معیارها کامل‌تر و دقیق‌تر شده‌اند.

گونه مورد مطالعه در این پژوهش بلوط ایرانی بود. بلوط ایرانی درختی است به ارتفاع حدود ۱۰ متر که در سرتاسر جنگل‌های زاگرس پراکنش دارد. پوست تنه خاکستری شیاردار، شاخه‌های یک‌ساله با کرک‌های زردرنگ نم‌دی، جوانه‌ها تخم‌مرغی، برگ‌ها کشیده و نیزه‌ای، سطح فوقانی برگ دارای تعداد کمی کرک و پراکنده و سطح تحتانی دارای کرک‌های انبوه‌تر، طول برگ ۶ تا ۱۰ و عرض آن چهار تا ۷ سانتی‌متر، رگبرگ‌های جانبی مستقیم و مشخص،

سینه ۱۵ سانتی متر و عدم هم‌پوشانی تاج درختان مجاور مورد توجه قرار گرفت. درختان نمونه شماره‌گذاری شده، موقعیت آن‌ها با استفاده از GPS ثبت شد و در ابتدای شهریورماه، ابتدای شهریورماه، متغیرهای کمی آن‌ها شامل قطر برابر سینه، قطر بزرگ تاج و قطر عمود بر آن (برای محاسبه سطح تاج) اندازه‌گیری شدند.

در نیمه دوم شهریورماه، با استفاده از روش شمارش تاجی (Gysel 1956) کلیه بذرهای درختان نمونه روی تاج شمارش شدند تا مقدار واقعی تولید بذر درخت مشخص شود (شکل ۲).

شکل ۲- نمایی از محل اجرای طرح مورد مطالعه بلوط

Fig2- Illustrating part of the site of the oak tree project

شمارش تاجی دقیق‌ترین روش تعیین شمار بذر است و در این پژوهش با استفاده از مردم محلی با دقت کامل انجام شد. کلیه شمارش‌های بذر طی ۴ سال مورد مطالعه بر روی

این پژوهش طی ۴ سال متوالی (۱۳۹۳-۱۳۹۶) در بخشی از سامان عرفی روستای دارصافه واقع در حوزه استحقاقی شهرستان پلدختر استان لرستان با مختصات جغرافیایی ۳۴" ۰۷' عرض شمالی و ۴۸° ۱۲' ۰۷" طول شرقی انجام شد (شکل ۲).

a

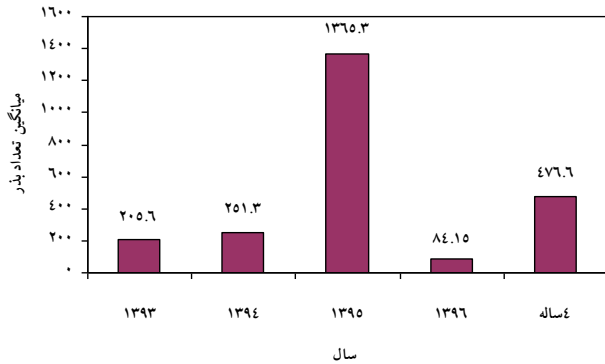

b

شکل ۱- بلوط ایرانی: بذر (a) و برگ (b)

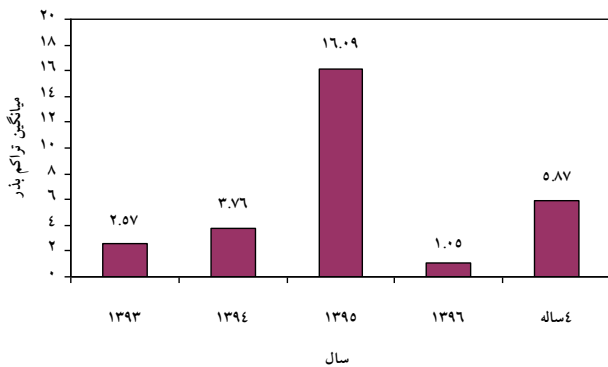
در سال اول پژوهش، ۳۰ اصله بلوط ایرانی با استفاده از روش نمونه‌برداری طبقه‌ای- تصادفی انتخاب شدند. برای این منظور ابتدا دامنه قطری درختان بلوط در منطقه مورد مطالعه به طبقه‌های ۱۰ سانتی متری تفکیک شد و درختان نمونه به‌طور تصادفی در داخل طبقات انتخاب شدند، به‌طوری‌که در هر طبقه قطری حداقل دو درخت وجود داشته باشد. برای درختان نمونه ویژگی‌های سالم بودن تنه و تاج، بالغ بودن، تک‌پایه بودن، دارا بودن حداقل قطر برابر

درختان نمونه در طی ۴ سال نیز ۵/۸۷ محاسبه شد و کمترین و بیشترین آن در درختان نمونه به ترتیب صفر و ۷۰/۳ بود. میانگین تعداد و تراکم بذر توده مورد مطالعه به تفکیک سال در شکل‌های ۳ و ۴ ارائه شده است.

شکل ۳- میانگین تعداد بذر توده مورد مطالعه در درختان بلوط به تفکیک سال

Fig3- Mean number of seeds in studied population of oak trees in different years

شکل ۴- میانگین تراکم بذر (تعداد بذر در یک متر مربع سطح تاج) در درختان بلوط توده مورد مطالعه به تفکیک سال

Fig 4- Mean number of seeds per square meter of crown in studied population of oak trees in different years

لازم به توضیح است که شمارش بذرهای روی تاج درختان بلوط فقط در مورد پایه‌هایی امکان‌پذیر است که ارتفاع زیادی نداشته باشند، در حالی‌که در مورد بلوط‌های بلند قامت (مانند بلندمازو در جنگل‌های هیرکانی) استفاده از این روش کارآیی ندارد. از سوی دیگر، روش شمارش تاجی زمان‌بر و هزینه‌بردار است و جز در مواقعی که نیاز به

درختان نمونه به صورت تکراری (نمونه‌برداری تکراری) اجرا شدند.

داده‌های سه درخت بنا به دلایل مختلف از جمله قطع در محاسبات دخالت داده نشدند. برای اینکه امکان مقایسه توان تولید بذر درختان نمونه با ابعاد مختلف میسر شود، پس از محاسبه سطح تاج درختان، با تقسیم تعداد بذر درخت بر سطح تاج آن، تراکم بذر محاسبه شد (Christisen & Kearby 1984; Rose et al. 2012) که معادل تعداد بذر در یک متر مربع سطح تاج است. برای شناسایی درختان مادری نیز دو معیار در نظر گرفته شد: ۱) در کلیه سال‌های مورد مطالعه دارای تولید بذر باشد و ۲) تراکم بذر سالانه درخت مساوی یا بیشتر از میانگین تراکم بذر توده (میانگین تراکم بذر درختان مورد مطالعه) در آن سال باشد (Healy et al. 1999). درختان مادری باید هر دو معیار فوق را به‌طور هم‌زمان دارا باشند.

نتایج و بحث

آماره‌های توصیفی متغیرهای کمی اندازه‌گیری شده در جدول ۱ ذکر شده است. میانگین قطر برابر سینه درختان بیانگر قطور بودن درختان در توده مورد مطالعه بود.

جدول ۱- آماره‌های توصیفی متغیرهای کمی درختان

نمونه		قطر برابر سینه (سانتی‌متر)		سطح تاج (متر مربع)	
میانگین	کمینه	بیشینه	کمینه	میانگین	دامنه
۵۴/۵	۲۸	۹۳	۴۲/۹	۸۷/۲	۱۴۱/۲

میانگین تعداد بذر درختان نمونه طی ۴ سال مورد مطالعه ۴۷۶/۶ به دست آمد. کمترین و بیشترین بذر تولید شده در درختان نمونه به ترتیب صفر و ۵۶۹۶ بود. میانگین تراکم بذر

درختان) به‌عنوان درخت مادری شناسایی شد. ویژگی‌های کمی و تولید بذر درخت شماره ۱۵ در جدول ۲ ارائه شده است.

همان‌طور که پیشتر ذکر شد، به عقیده Sharp (۱۹۵۸)، کلیه درختان بلوط سالم و بدون نقص که دارای تاج متقارن بوده و در اشکوب فوقانی جنگل قرار دارند، جزو درختان مادری محسوب می‌شوند. اگر این معیار برای شناسایی درختان مادری مورد ملاک قرار گیرد، تمام ۲۷ درخت مورد مطالعه در پژوهش پیش‌رو دارای این ویژگی بودند، بنابراین همگی درخت مادری محسوب می‌شوند. این نتیجه صحیح نیست و ریختار درخت شرط لازم برای انتخاب درخت مادری است، اما شرط کافی نیست. بنابراین، معیار مورد استفاده Sharp نمی‌تواند برای شناسایی درختان مادری بلوط کارایی داشته باشد. به‌نظر می‌رسد، پیشنهاد Sharp و Sprague (۱۹۶۷) که اشاره کردند، بهتر است برای شناسایی درختان مادری بلوط، تولید بذر درختان هر ساله بررسی شود و این کار در بازه زمانی طولانی تکرار شود، منطقی است، اما باید این نکته را در نظر داشت که پایش درازمدت تولید بذر درختان بلوط فرایندی بسیار دشوار و هزینه‌بردار است. بنابراین، همیشه این امکان وجود ندارد که بتوان در درازمدت، تولید بذر بلوطها را بررسی کرد. Johnson بیان کرد که این بازه حداقل باید ۵ سال باشد (Johnson 1994) و Healy و همکاران (۱۹۹۹) اشاره کردند که در بازه زمانی ۳ تا ۵ ساله، درختان مادری بلوط با دقت زیادی، قابل شناسایی هستند (Healy et al. 1999).

به استناد نتایج این پژوهش، اگر بازه زمانی مورد مطالعه از ۴ سال به ۳ سال تقلیل یابد، در تعداد درختان مادری تغییری ایجاد نمی‌شود و کماکان فقط یک درخت (درخت شماره ۱۵) حائز شرایط است، اما اگر این بازه به دو سال کاهش پیدا کند، تفاوت قابل توجهی در تعداد درختان مادری ایجاد می‌شود، به‌طوری‌که در این شرایط ۵ درخت حائز انتخاب

دقت کافی بوده و تعداد درختان کم باشد، منطقی نیست. چون درختان مورد مطالعه در پژوهش پیش‌رو ارتفاع زیادی نداشتند، این امکان فراهم شد که بتوان بذرها را روی تاج شمارش کرد.

همان‌طور که در شکل‌های ۲ و ۳ مشخص شده است، سال ۱۳۹۵ با میانگین تراکم بذر ۱۶۷۰۹ بهترین سال بذردهی بود، در حالی‌که در سه سال دیگر تولید بذر کم بود. به‌عبارت دیگر می‌توان سال ۱۳۹۵ را سال بذردهی فراوان و سایر سال‌ها را سال بذردهی ضعیف در منطقه مورد مطالعه دانست. سال ۱۳۹۴ با میانگین تراکم بذر ۱/۰۵ کمترین تولید بذر را بین سال‌های مورد مطالعه داشت. در این خصوص لازم به توضیح است که به‌طور کلی بلوطها دارای سال بذرآوری هستند، به این مفهوم که بسته به عوامل مختلف همانند گونه، شرایط اقلیمی و محیطی، در برخی سال‌ها دارای بذردهی فراوان هستند و در سال‌های بین دو بذردهی فراوان، بذر کمی تولید می‌کنند. تولید بذر زیاد درختان نمونه در این پژوهش در سال ۱۳۹۵ و تولید بذر کم در سال‌های دیگر ناشی از این مکانیسم در درختان بلوط است.

به‌منظور شناسایی درختان مادری ابتدا بررسی شد که چه تعداد از درختان نمونه در هر ۴ سال مورد مطالعه تولید بذر داشتند، در نتیجه مشخص شد که فقط ۹ درخت هر ۴ سال بذر تولید کردند. با این وصف و طبق معیارهای شناسایی درختان مادری، مابقی درختان (۱۸ درخت) فاقد شرط اولیه بودند و نمی‌توانستند به‌عنوان درخت مادری در نظر گرفته شوند. لازم به ذکر است که ۱۸ درخت مورد اشاره حداقل در یکی از سال‌ها تولید بذر نداشتند. در گام دوم، از بین ۹ درخت باقیمانده، درختانی که تراکم بذر سالانه آن‌ها مساوی یا بیشتر از میانگین تراکم بذر توده در آن سال بود، مشخص شدند. پس از اعمال این معیار، فقط یک درخت (درخت شماره ۱۵) باقی ماند، در نتیجه در پژوهش پیش‌رو از بین ۲۷ درخت مورد مطالعه فقط یک درخت (۳/۷ درصد کل

دستورالعمل ترویجی:

به منظور شناسایی درختان مادری بلوط پیشنهادات ذیل توصیه می شود:

- ۱- پایش تولید بذر در سه سال متوالی در تعداد حداقل ۳۰ درخت بلوط
- ۲- استفاده از شاخص های کمی و کیفی برای شناسایی درختان مادری بلوط
- ۳- استفاده از معیار Healy و همکاران (۱۹۹۹) برای شناسایی درختان مادری بلوط
- ۴- تلفیق دانش سنتی با دانش علمی در شناسایی درختان مادری بلوط

به عنوان درخت مادری می شوند. با توجه به توضیحات فوق، به نظر می رسد پیشنهاد Healy و همکاران (۱۹۹۹) قابل پذیرش است و برای گونه بلوط ایرانی در جنگل های مورد مطالعه این پژوهش، بازه زمانی ۳ سال کفایت می کند. نتایج این پژوهش لزوم توجه جدی به برنامه های حفاظت از درختان مادری بلوط را در جنگل های زاگرس متذکر می شود. در شرایطی که کمتر از ۴ درصد درختان بلوط شرایط انتخاب به عنوان درخت مادری را دارند، ادامه روند کنونی تخریب این جنگل ها و قطع درختان با ارزش بدون داشتن آگاهی از اهمیت آن ها کاری نادرست و دور از منطق است که عواقب جبران ناپذیری را به همراه خواهد داشت. ادامه این پژوهش در مورد سایر گونه های بلوط در مناطق مختلف جنگلی ایران می تواند نتایج این پژوهش را کامل تر و جامع تر کند.

جدول ۲- ویژگی های کمی در تولید بذر درخت مادری بلوط شماره ۱۵ در منطقه مورد مطالعه در سال های مورد مطالعه

Table 2- Qualitative seed production traits in oak tree number 15 at different years in the studied area

تراکم بذر				تعداد بذر				سطح تاج (متر مربع)	قطر برابر سینه (سانتی متر)
۱۳۹۶	۱۳۹۵	۱۳۹۴	۱۳۹۳	۱۳۹۶	۱۳۹۵	۱۳۹۴	۱۳۹۳	۸۲/۵	۹۱
۶/۲	۴۲/۳	۱۲/۳	۹/۳	۵۱۲	۳۴۸۸	۱۰۱۶	۷۶۸		

منابع

- پروانه ا، اعتماد و، زبیری م و مروی مهاجر م. ر (۱۳۹۰). بررسی اثر فرم درختان بر برخی از خصوصیات بذر بلوط ایرانی (*Quercus persica*). مجله جنگل ایران، ۳ (۳): ۲۳۲-۲۲۳.
- پناهی پ و پورهاشمی م (۱۳۹۲). وضعیت بذردهی درختان میانسال بلندمازو (*Quercus castaneifolia* C. A. Mey.) در قطعه خزر باغ گیاه شناسی ملی ایران. مجله پژوهش های گیاهی (مجله زیست شناسی ایران). ۲۶ (۳): ۲۵۶-۲۴۷.
- پناهی پ، جمزاد ز و پورهاشمی م (۱۳۸۸). بررسی امکان تولید بذر گونه های بلوط جنگل های زاگرس و ویژگی های کیفی آنها در قطعه زاگرس باغ گیاه شناسی ملی ایران. نشریه جنگل و فرآورده های چوب (مجله منابع طبیعی ایران). ۶۲ (۱): ۵۷-۴۵.
- پورهاشمی م، بردبار س. ک، پناهی پ و عباسی ع (۱۳۹۷). پایش تولید بذر برودار (*Quercus brantii* Lindl.) در جنگل های دشت ارژن فارس. مجله پژوهش های گیاهی (مجله زیست شناسی ایران). ۳۱ (۱): ۲۵۸-۲۴۲.

- پورهاشمی م، پوررضا م، خداکرمی ی و پناهی پ (۱۳۹۴). نوسانات بین‌پایه‌ای و سالانه تولید بذر برودار (*Quercus brantii* Lindl.) در جنگل داربادام کرمانشاه. فصلنامه تحقیقات جنگل و صنوبر ایران. ۲۳ (۲): ۲۵۵-۲۴۶.
- پورهاشمی م، زندبصیری، م و پناهی پ (۱۳۹۱). ارزیابی روش‌های چشمی برآورد میزان بذردهی مازودار (*Quercus infectoria* Olivier) در جنگل‌های بانه. فصلنامه تحقیقات جنگل و صنوبر ایران. ۲۰ (۲): ۲۵۵-۲۴۳.
- پورهاشمی م، زندبصیری م و پناهی پ (۱۳۹۰). برآورد شمار بذر مازودار (*Quercus infectoria*) در جنگل‌های بانه با استفاده از روش چشمی Koenig. فصلنامه تحقیقات جنگل و صنوبر ایران. ۱۹ (۲): ۲۰۵-۱۹۴.
- ثابتی ح، (۱۳۸۷). جنگل‌ها، درختان و درختچه‌های ایران. انتشارات دانشگاه یزد. یزد.
- جزیره‌ای م.ح. و ابراهیمی رستاقی م (۱۳۸۲). جنگل‌شناسی زاگرس. انتشارات دانشگاه تهران. تهران.
- جوانشیر ک، (۱۳۴۹). طبقه‌بندی جدید بلوط‌های دنیا. نشریه دانشکده منابع طبیعی. ۱۷: ۱۲۳-۱۱۳.
- جوانشیر ک، (۱۳۵۰). گونه‌های جدید جنس بلوط (*Quercus*) در جنگل‌های ایران. نشریه دانشکده منابع طبیعی. ۲۶: ۱۲۳-۹۹.
- فتاحی م، (۱۳۷۳). بررسی جنگل‌های بلوط زاگرس و مهم‌ترین عوامل تخریب آن. انتشارات مؤسسه تحقیقات جنگل‌ها و مراتع کشور. تهران.
- قربانی ح (۱۳۸۴). تعیین میزان بذر بلوط در هکتار و در کلاسه‌های قطری مختلف و شرایط رویشگاهی متفاوت استان ایلام. گزارش نهایی طرح تحقیقاتی مرکز تحقیقات کشاورزی و منابع طبیعی ایلام. ۵۱ صفحه.
- Beck DE (1993). Acorns and oak regeneration. USDA Forest Service. General Technical Report. SE-84.
- Christisen DM, Kearby WH (1984). Mast measurement and production in Missouri (with special references to acorns). Missouri Department of Conservation. Terrestrial Series 13.
- Greenberg CH, Warburton GS (2007). A rapid hard-mast index from acorn presence- absence tallies. J. Wildlife Manage. 71(5):1654-1661.
- Gysel LW, (1956). Measurement of acorn crops. Forest Sci. 2(1): 305-313.
- Healy WM, Lewis AM, Boose EF (1999). Variation of red oak acorn production. Forest Ecol. Manag. 116:1-11.
- Johnson PS (1994). How to manage oak forests for acorn production. USDA Forest Service. Technical Brief. TB-NC-1.
- McShea WJ, Healy WM (2002). Oaks and acorns as a foundation for ecosystem management, Pp. 1-12. In: McShea WJ, Healy WM (eds) Oak Forest ecosystems. John Hopkins University Press, Baltimore, MD.
- Ostfeld RS, Jones CG, Wolff JO (1996). Of mice and mast, ecological connections in eastern deciduous forests. Bioscience. 46(5):323-330.
- Pourhashemi M, Panahi P, Zandebasiri M (2013). Application of visual surveys to estimate acorn production of Brant's oak (*Quercus brantii* Lindl.) in northern Zagros Forests of Iran. Caspian J. Environ. Sci. 11(2):85-95.
- Rose AK, Greenberg CH, Fearer TM (2012). Acorn production prediction models for five common oak species of the eastern United States. J. Wildlife Manage. 76(4):750-758.
- Sagheb Talebi Kh, Sajedi T, Pourhashemi M (2014). Forests of Iran: A treasure from the past, a hope for the future. Springer.
- Sharp WM (1958). Evaluating mast yields in the oaks. The Pennsylvania State University, College of Agriculture, Agricultural Experiment Station. University Park. Bulletin 635.
- Sharp WM, Sprague VG (1967). Flowering and fruiting in the white oaks, postillate flowers acorn development,

weather and yields. Ecology. 48(2):243-251.

Sork VL, Bramble J, Sexton O (1993). Ecology of mast-fruited in three species of North American deciduous oaks. Ecology. 74(2):528-541.

Introducing the Criteria for Identification of Good Acorn Producer Oak Trees (Case Study: Poldokhtar Forests, Lorestan Province)

Pourhashemi Mehdi

Forest Research Division, Research Institute of Forests and Rangeland, Agricultural Research, Education and Extension Organization (AREEO), Tehran, Iran. E

✉ *pourhashemi@rifr-ac.ir

Abstract

Sexual regeneration is one of the important topics in silviculture that is based on seed production. Seed production is more important in oak, because oak seeds (acorns) are important source of food for animals and human. Zagros forests located along the Zagros mountains in western and southern Iran are covered with different species of oak and Brant's oak (*Quercus brantii* Lindl.) is the dominant species of these forests. Since acorn production ability of different oak trees is different due to differences in genetic structure and other influential factors such as site and climate, identification of good acorn producers is very important. In this research, 30 Brant's oak trees were selected in a part of Poldokhtar forests in Lorestan province, Iran, and their acorn production were studied during 4 years (2014-2017) using crown count method. For sample trees, trunk and crown health characteristics, maturity, single-stem, minimum diameter of 15 cm and no touching of adjacent crowns were considered and their quantitative traits were measured. The two criteria were used to identify good acorn producers: trees that produce acorn each year and those that their average acorn production was higher than the average acorn production of the stand. Based on the results, the mean number of acorns of sample trees in 4 years was 476.6 and the lowest and highest acorn produced was zero and 5696, respectively. Also, only one tree had the characteristics of the good acorn producer. The results of this study showed that even with 3 years of acorn production monitoring, good acorn producers in Brant's oak trees can be identified with acceptable accuracy. In this research, good acorn producers of Brant's oak were identified in a part of the forests of Lorestan province.

Keywords: Acorn production; Brant's oak; good acorn producer; Lorestan province; Zagros forests